

План-конспект лекції №1

Кількість годин **2 год**

Тема **Національний спротив**

Мета

1. Формування в суспільстві високої патріотичної свідомості та готовності до захисту держави.
2. Організація та підготовка громадян до виконання завдань територіальної оборони та руху опору.
3. Сприяння органам державної влади та місцевого самоврядування у виконанні завдань в умовах особливого періоду або воєнного стану.
4. Підготовка населення до дій в екстремальних умовах та надання домедичної й першої допомоги.

Перелік компетентностей, що набуваються

Інтегральна компетентність (ІК) Вміти вирішувати типові спеціалізовані задачі в галузі середньої освіти та педагогіки або у процесі навчання, що вимагає застосування положень і методів педагогічних наук та може характеризуватися певною невизначеністю умов; нести відповідальність за результати своєї діяльності; здійснювати контроль інших осіб у визначених ситуаціях.

Загальна компетентність (ЗК)

ЗКЗЗ Здатність до національного спротиву

Тезаурус (ключові поняття і терміни) національний спротив, територіальна громада, захист Вітчизни

ТЗН, наочність комп'ютер, презентація

Національно-патріотична підготовка: Шлях становлення нації, історичний досвід української самоорганізації національного спротиву в умовах збройної агресії та окупаційного тиску, історія захисту України, формування національної ідентичності, бойовий шлях українського війська, перспективи розвитку держави.

Правові засади: Законодавство України про національний спротив, його мета, завдання та складові (Сили Територіальної оборони, Рух опору, добровільні формування територіальних громад, підготовка населення).

Історико-військовий вимір: Українські практики самоорганізації населення для захисту державності, громади й території; історичні приклади територіальних осередків спротиву в умовах окупаційного тиску.

Мотиваційний аспект: Формування готовності до виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

У результаті вивчення теми здобувачі освіти повинні:

знати:

мету підготовки держави до здійснення заходів з національного спротиву, основні завдання національного спротиву, важливі складові національного спротиву;

історію формування національного спротиву та його складових в умовах відсічі збройної агресії;

історичні приклади та досвід самоорганізації українського спротиву в умовах окупації та збройної агресії;

вміти:

застосовувати базові знання для усвідомленого виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

План лекції

1. Законодавство України про національний спротив, його мета, завдання та складові елементи.
2. Шлях становлення нації, історичний досвід української самоорганізації національного спротиву.

Рекомендовані джерела

1. Про основи національного спротиву [Електронний ресурс] : Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702-IX : станом на 25 берез. 2026 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20> (дата звернення: 28.07.2026). — Назва з екрана.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань підготовки громадян до національного спротиву [Електронний ресурс] : Закон України від 25 берез. 2026 р. № 13347 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13347-26> (дата звернення: 28.07.2026). – Назва з екрана.

3. Про затвердження Порядку організації та проведення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2021 р. № 1443 : станом на 2024 р. // Офіційний вебпортал органів виконавчої влади України «Урядовий портал». – Електрон. дані. – Режим доступу:

<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-organizaciyi-ta-provedennya-zagalnovijskovoyi-pidgotovki-gromadyan-ukrayini-do-nacionalnogo-sprotivu-1443-291221> (дата звернення: 28.07.2026). — Назва з екрана.

4. Про затвердження Положення про допризовну підготовку та підготовку резервістів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 груд. 2022 р. № 1487 : зі змінами // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. — Електрон. дані. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF> (дата звернення: 28.07.2026). — Назва з екрана.

1. Законодавство України про національний спротив, його мета, завдання та складові елементи.

Національний спротив як філософія виживання та обороноздатності держави: правовий вимір, мета і складові

Кожна нація в процесі свого історичного поступу проходить момент істини, коли захист власного дому, свободи та права на існування стає справою не лише професійної армії, а й кожного громадянина без винятку. Для України цей момент настав у полум'ї новітньої війни за незалежність. Відповіддю українського суспільства на глобальні безпекові виклики стала докорінна перебудова оборонної парадигми – перехід від вузькопрофесійної концепції оборони до всеохоплюючого, всенародного опору. Юридичним і ціннісним маніфестом цієї нової реальності став Закон України «Про основи національного спротиву» № 1702-IX, ухвалений Верховною Радою України 16 липня 2021 року, який набрав чинності з 1 січня 2022 року та став основою для формування нової архітектури безпеки нашої держави.

Цей документ не просто врегулював організаційні та правові питання. Він узаконив феномен, який вирував у жилах українців упродовж століть: від козацького ополчення і Холодного Яру – до Майдану, добробатів 2014 року та незламних черг біля військкоматів у лютому 2022-го. Закон надав народній самоорганізації чітких державних форматів, сформував правовий каркас для згуртованості суспільства та перетворив природне прагнення до свободи на потужну, високоорганізовану систему стримування агресора.

Ідейно-правовий базис та мета національного спротиву

Національний спротив у сучасному правовому полі України – це не просто воєнна термінологія чи сухий нормотворчий текст. Це стратегічна концепція оборони, що спирається на Конституцію України, зокрема на статтю 65, яка проголошує, що захист Вітчизни, незалежності та

територіальної цілісності України є обов'язком громадян України. Законодавство чітко розставляє акценти: у часи, коли суверенітет під загрозою, межа між тилом і фронтом стає умовною, а обов'язок захисту перетворюється на свідому практичну дію кожного громадянина.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про основи національного спротиву», національний спротив визначається як комплекс заходів, які організовуються та здійснюються з метою сприяння обороні України шляхом максимально широкого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування і відсіч агресії та завдання противнику непереборних втрат.

Головна мета національного спротиву полягає у формуванні такої системи загальнонародної оборони, за якої будь-який потенційний чи реальний агресор усвідомлює: загарбання української території та підкорення українського народу є неможливим, оскільки опору доведеться чинити не лише в зіткненні зі Збройними Силами, а в кожному місті, селі, на кожній вулиці й у кожному домі. Це створення ефекту суцільної безпекової та оборонної присутності нації на всій своїй землі.

Філософія законодавства про спротив спирається на кілька ключових принципів:

Загальність та всеохоплюваність: залучення до оборонних процесів усіх верств населення, державних інституцій, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань та приватного сектору;

Централізоване керівництво та децентралізоване виконання: наявність чіткого воєнно-стратегічного командування при збереженні високої ініціативності та автономності дій на місцях;

Законність і безперервність: систематична підготовка громадян у мирний час та безперервне виконання завдань під час особливого періоду чи воєнного стану;

Пріоритетність захисту людини: поєднання активних оборонних дій із захистом цивільного населення, територій та критичної інфраструктури.

Ключові завдання національного спротиву: від теорії до практичного захисту

Законодавство детально окреслює коло завдань, розв'язання яких покладається на систему національного спротиву. Вони охоплюють широкий

спектр дій – від військово-тактичних заходів до гуманітарних та інформаційних напрямів.

Відповідно до статті 3 Закону № 1702-IX, основними завданнями національного спротиву є:

Своєчасне вжиття заходів щодо організації оборони: оперативне розгортання сил та засобів у разі виникнення загроз воєнного характеру або прямої агресії;

Підготовка громадян України до виконання конституційного обов'язку: створення умов для набуття кожним громадянином базових знань із військової справи, домедичної допомоги, цивільного захисту, топографії та безпекового поведіння зі зброєю;

Захист населення, територій та довкілля: участь у ліквідації наслідків бойових дій, аварій, катастроф та приборканні надзвичайних ситуацій в умовах воєнного стану;

Охорона та оборона важливих об'єктів: забезпечення безпеки елементів критичної інфраструктури, комунікацій, органів державної влади та місцевого самоврядування;

Боротьба з диверсійно-розвідувальними силами противника: виявлення, знешкодження та протидія диверсійним групам, незаконним збройним формуванням та іншим ворожим елементам у тилу;

Участь у забезпеченні правового режиму воєнного стану: підтримання громадського порядку, забезпечення дотримання комендантської години, чергування на блокпостах та сприяння контролю за пересуванням транспорту й громадян;

Ведення розвідки та створення руху опору: ведення спеціальних та оперативних дій на тимчасово окупованих територіях України для дезорганізації ворога та сприяння його якнайшвидшому вигнанню.

Завдяки такому спектру завдань національний спротив перетворюється на універсальний інструмент державного захисту, де для кожної спеціальності та для кожного громадянина знайдеться своє місце у спільному ланцюгу оборони.

Три стовпи національного спротиву: структура та складові елементи

Нормативно-правова архітектура національного спротиву визначає три фундаментальні складники, які утворюють цілісний оборонний моноліт. Кожен із цих елементів відповідає за свій вектор дій, але функціонує в повній синхронізації з іншими.

1. Територіальна оборона (ТрО)

Територіальна оборона – це система загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються в мирний час та в особливий період з

метою протидії воєнним загрозам, захисту території та підтримки правового режиму.

Законодавство виокремлює дві ключові сили територіальної оборони:

- Сили територіальної оборони Збройних Сил України: окремий рід сил ЗСУ, який формується на військовій основі, має чітку штатно-посадову структуру, командування та бригадно-батальйонний розподіл по регіонах України. Вони діють як у межах своїх зон відповідальності, так і можуть за рішенням Головнокомандувача ЗСУ залучатися до виконання бойових завдань на найгарячіших ділянках фронту.
- Добровольчі формування територіальних громад (ДФТГ): унікальна інституція, передбачена Законом. Це воєнізовані підрозділи, які формуються з числа місцевих громадян, котрі склали Присягу добровольця територіальної оборони. Бійці ДФТГ не зараховуються до штату ЗСУ, проте виконують завдання з охорони своїх громад, патрулювання, протидії ДРГ під безпосереднім керівництвом командирів підрозділів Сил ТрО.

2. Рух опору

Рух опору є найменш публічним, але надзвичайно важливим складником системи спротиву. Відповідно до статті 9 Закону України «Про основи національного спротиву», Рух опору являє собою систему воєнних, спеціальних та оперативних заходів, які здійснюються на тимчасово окупованих територіях України або на території ворога.

Основна мета Руху опору – перешкоджання діям окупаційних військ, завдання противнику втрат у живій силі, техніці та логістичних ланцюгах, виявлення важливих цілей для коригування вогню артилерії та авіації, а також збереження української присутності та морального духу серед громадян в окупації.

Провідна роль у керівництві Рухом опору покладена на Сили спеціальних операцій (ССО) Збройних Сил України. Саме фахівці ССО забезпечують підготовку, координування дій підпілля, постачання матеріально-технічних засобів та проведення спеціальних операцій високої складності.

3. Підготовка громадян України до національного спротиву

Цей складник орієнтований на масовість та охоплює практично все населення країни. Законодавство поділяє підготовку громадян на два фундаментальні рівні:

Початкова підготовка: проводиться у закладах загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти (зокрема в межах вивчення дисциплін «Захист України» та «Основи національного спротиву»). Її мета — формування патріотичної свідомості, ознайомлення з правами та обов'язками громадян у сфері оборони, засвоєння первинних практичних навичок із домедичної допомоги, самозахисту, дій при пожежах та хімічно-вибухових загрозах.

Базова підготовка: проводиться з повнолітніми громадянами України, які не проходили військову службу, в спеціалізованих навчальних центрах, на полігонах та навчальних майданчиках Сил ТрО. Вона охоплює практичні модулі з вогневої, тактичної, інженерної, топографічної та психологічної підготовки.

Роль фахівців з фізичної культури та спорту в системі національного спротиву

У контексті практичної реалізації положень Закону України «Про основи національного спротиву» особливе місце посідають фахівці та здобувачі освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт».

Фізична культура і спорт у сучасних умовах є не просто елементом здорового способу життя чи досягнення високих спортивних результатів. Це — стратегічний ресурс психофізичної готовності нації до викликів війни.

Базовий психофізичний ресурс: Успішне виконання практично будь-яких завдань спротиву — від пересування в повній екіпіровці вагою понад 20 кг до транспортування поранених та тривалого перебування в екстремальних умовах — вимагає високої силової витривалості, координації, швидкості реакції та психомоторного контролю. Спортсмени та фахівці фізичної культури володіють цим ресурсом за замовчуванням.

Інструкторсько-методичний потенціал: Майбутній викладач або тренер — це фахівець, який володіє методикою навчання руховим діям, розуміє фізіологію фізичних навантажень та вміє керувати груповою динамікою в стресових ситуаціях. У системі підготовки цивільного населення саме такі фахівці стають найбільш ефективними інструкторами зі спеціальної фізичної підготовки, подолання смуг перешкод, саморегуляції при бойовому стресі та розвитку швидко-силових якостей.

Формування лідерства та командного духу: Спорт виховує дисципліну, відчуття плеча та здатність працювати в команді ради спільної мети. У малому тактичному підрозділі (двійці, трійці, відділенні) саме ці риси стають запорукою виживання та успішного виконання поставленого завдання.

Законодавство спротиву як завуальований код незламності

Закон України «Про основи національного спротиву» – це не просто законодавча новація свого часу. Це чітке юридичне формулювання власної ідентичності та волі до свободи української нації. Документ створив цілісну, гнучку та життєздатну систему, де правова норма поєдналася з потужним духом народної самоорганізації.

Національний спротив перестав бути абстрактною ідеєю – він став повсякденною практикою, де кожен елемент державності, кожна громада, кожен навчальний заклад та кожен громадянин роблять свій свідомий внесок у спільну обороноздатність. Опанування норм цього законодавства, вивчення тактичних і домедичних алгоритмів та систематичне психофізичне загартування – це наш спільний внесок у незалежність України, її безпечне майбутнє та беззаперечну перемогу.

2. Шлях становлення нації, історичний досвід української самоорганізації національного спротиву.

Українська нація має багатовікову традицію народної самоорганізації під час зовнішніх загроз. Спротив завжди був не лише справою професійного війська, а й формою виживання всієї громади.

Етапи історичного досвіду спротиву:

Княжа доба та Київська Русь: Інститут народних ополчень («воїв»), коли цивільне населення міст і сіл об'єднувалося для захисту від кочових набігів.

Козацька доба (XVI–XVIII ст.):

Запорозька Січ як унікальна модель військово-демократичного самоврядування та всенародного спротиву.

Козацькі реєстри та полково-сотенний устрій, де кожна громада володіла зброєю і була готова до оборони власної території.

Визвольні змагання 1917–1921 рр.:

Вільне козацтво — добровольчі формування для захисту правопорядку та боротьби з більшовицькими та білогвардійськими окупантами.

Партизанські й повстанські загони (Холодноярська республіка, селянські збройні виступи).

Друга світова війна та боротьба УПА (1940–1950-ті рр.):

Українська Повстанська Армія (УПА) як приклад вищої форми самоорганізації руху опору без наявності власної незалежної держави.

Підпільна мережа ОУН, що забезпечувала матеріально-технічне, медичне, розвідувальне та інформаційне забезпечення бійців.

Нація не виникає з підписання декларацій чи рішень у кабінетах; вона народжується, загартовується та викристалізовується в горнилі випробувань, коли право на власне існування доводиться відстоювати зі зброєю в руках. Історія України – це не повість про покору, а епічна хроніка безперервного, всенародного опору, у якому самоорганізація цивільного населення ставала головною захисною бронею держави за умов, коли офіційні інституції руйнувалися під ударами загарбників. Від княжих ополчень та загартованого в боях козацтва до Холодного Яру, Української Повстанської Армії, Революції Гідності та масового добровольчого руху сучасності – прагнення свободи виступає наскрізним кодом української ідентичності. Цей багатовіковий історичний досвід народної згуртованості знайшов своє логічне юридичне завершення у новітньому законодавстві незалежної України, насамперед у Законі України Про основи національного спротиву № 1702-IX, який спирається на конституційну норму статті 65 Конституції України про те, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України. Законодавство не вигадало національний спротив із нуля, воно лише надало чіткої юридичної форми та державних масштабів тому феномену, який українці практиковували століттями.

Коріння української самоорганізації сягає сивої давнини, коли за часів Київської Русі поруч із професійною княжою дружиною ключовою силою оборони рідної землі виступало народне ополчення, відоме в літописах як вої. Це були звичайні хлібороби, ремісники та купці, які за першим звуком тривожного дзвону відкладали плуг чи молот, брали до рук зброю та ставали на захист своїх міст від нищівних набігів кочовиків. Саме тоді закладалися перші принципи територіальної оборони – коли кожен дім ставав фортецею, а кожен житель усвідомлював свою особисту відповідальність за безпеку всієї громади.

Згодом найяскравішим і наймасштабнішим виявом всенародного спротиву стало українське козацтво, а його душевним і військовим осередком – Запорозька Січ. Козацтво виникло як природна відповідь суспільства на безперервні зовнішні загрози, вакуум державної влади та соціальний гніт. Це була унікальна у світовій історії військово-демократична система, де полково-сотенний устрій поєднував функції цивільного самоврядування з постійною оборонною готовністю. Кожен козацький хутір чи село являли собою самодостатній осередок спротиву, де чоловіче населення володіло зброєю, знало правила фортифікації, сигналізації та тактики партизанської війни. Козацька традиція довела, що вільні люди, об'єднані спільними цінностями та любов'ю до рідної землі, здатні ефективно протистояти найпотужнішим імперіям свого часу.

Втрата власної державності на тривалі століття не зламала волі українців до спротиву. У період Визвольних змагань початку двадцятого століття традиція самоорганізації спалахнула з новою силою у формі Вільного козацтва – добровольчих воєнізованих формувань, які створювалися селянами та робітниками для захисту правопорядку, майна та оборони від більшовицьких і білогвардійських окупаційних військ. Яскравим прикладом

непокірності стала Холодноярська республіка, де на території сучасного Черкащини місцеве населення впродовж років чинило запеклий збройний опір переважаючим силам ворога. Під прапором із гаслом Здобудемо волю України або загинемо холодноярці продемонстрували феноменальний приклад поєднання партизанської тактики з глибокою підтримкою місцевих громад.

Незламний дух народної самоорганізації знайшов своє найвище вираження в середині двадцятого століття в діяльності Української Повстанської Армії та підпільної мережі Організації Українських Націоналістів. В умовах жорстокої подвійної окупації нацистським та радянським тоталітарними режимами, за повної відсутності власної держави, українці змогли створити повноцінну підпільну армію та розгалужену систему руху опору. УПА спиралася на універсальну цивільну підтримку: селяни забезпечували повстанців продовольством, одягом, медикаментами, будували криївки та вели розвідку. Досвід УПА довів, що рух опору, який має глибоке коріння в народі, неможливо знищити лише військовими методами.

Новітня історія України продемонструвала, що цей генетичний код спротиву не лише зберігся, а й вийшов на якісно новий рівень у двадцять першому столітті. Під час Революції Гідності на Майдані Незалежності в стислі терміни виникла горизонтальна система народної самооборони та забезпечення. Без централізованих вказівок зверху громадяни організували сотні Самооборони для захисту від свавілля силових структур, розгорнули Польову медичну службу, заснували потужні логістичні ланцюги харчування, обігріву та інформаційної підтримки. Цей досвід швидкої консолідації суспільства виявився рятівним у дві тисячі чотирнадцятому році, коли з початком російської збройної агресії на сході України саме добровольчі батальйони та безпрецедентний волонтерський рух закрили собою прогалини в обороні держави, давши час для відновлення боєздатності регулярної армії.

Повномасштабне вторгнення дві тисячі двадцятого другого року стало узагальненням і кульмінацією багатовікового історичного шляху українського спротиву. У перші ж години агресії сотні тисяч цивільних громадян вишикувалися в черги до територіальних центрів комплектування та підрозділів Сил територіальної оборони Збройних Сил України, утворюючи також Добровольчі формування територіальних громад. Цивільні люди плели маскувальні сітки, влаштовували блокпости, готували їжу для захисників, надавали домедичну допомогу, а за допомогою сучасних цифрових технологій передавали оперативні координати ворожої техніки через державні застосунки та спеціальні боти, виступаючи єдиним розвідувальним організмом.

Усе це доводить, що нормативно-правове закріплення національного спротиву в Законі України Про основи національного спротиву є не штучною конструкцією, а природним відображенням історичної дійсності. Закон визначив, що національний спротив складається з трьох ключових елементів: територіальної оборони, руху опору та підготовки громадян України до захисту Вітчизни. У цьому контексті особливої ваги набуває підготовка

молоді та фахівців різних галузей, зокрема фахівців із фізичної культури та спорту. Опанування дисципліни Основи національного спротиву дає змогу поєднати багатовіковий історичний досвід самоорганізації із сучасними знаннями з тактики, вогневої підготовки, домедичної допомоги за протоколами ТССС, топографії та інженерної безпеки.

Сьогодні національний спротив України – це не просто законодавчий термін чи сукупність військових інструкцій. Це філософія існування вільної нації, де кожен громадянин усвідомлює свою роль у загальній системі оборони рідної землі. Спираючись на багатовікову спадщину воїв, козаків, повстанців та сучасних волонтерів і добровольців, український народ довів усьому світові: нація, здатна до самоорганізації заради свободи та справедливості, є нездоланною, а її прагнення жити у вільній, незалежній та правовій державі обов'язково увінчається перемогою.

Питання для самостійного опрацювання лекційного матеріалу:

1. Який нормативно-правовий акт став юридичним маніфестом нової архітектури безпеки та визначив основи національного спротиву в Україні?
2. Як стаття 65 Конституції України пов'язана з концепцією національного спротиву та формуванням готовності до захисту Вітчизни?
3. Які три фундаментальні складові елементи утворюють цілісну систему національного спротиву відповідно до законодавства?
4. У чому полягає ключова різниця між Силами територіальної оборони Збройних Сил України та Добровольчими формуваннями територіальних громад (ДФТГ)?
5. На які підрозділи Збройних Сил України покладено провідну роль у підготовці, координації та керівництві Рухом опору?
6. Які історичні форми української самоорганізації (від княжих ополчень «воїв» до Української Повстанської Армії) стали фундаментом для сучасного розуміння національного спротиву?
7. Як досвід горизонтальної згуртованості під час Революції Гідності та волонтерського руху 2014 року вплинув на розгортання всенародної оборони під час повномасштабного вторгнення 2022 року?
8. Яким чином сучасні цифрові інструменти (наприклад, застосунок «Ворог») та рухи ненасильницького спротиву на окупованих територіях допомагають у веденні розвідки?
9. Які два рівні підготовки громадян до національного спротиву передбачені статтею 18 Закону № 1702-IX та на які категорії населення вони розраховані?